

АСПІРАНТСЬКІ СТУДІЇ

УДК 364 – 787.7:379.8

СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНА РОБОТА З УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ ЗА МІСЦЕМ ПРОЖИВАННЯ

Альона Баль

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті йдеться про сутність соціально-виховної роботи з учнівською молоддю за місцем проживання, а також про дозвілєву діяльність та організацію розваг для молоді. Автор доводить, що сьогодні значний відсоток учнівської молоді марно гає вільний час, відвідуючи нічні клуби та сидючи за комп'ютером, тому для зміни такої ситуації необхідна якісна організація соціально-виховної роботи за місцем проживання.

Ключові слова:

соціально-виховна робота, дозвілля, клуби за місцем проживання, позашкільна освіта.

Аннотация:

Баль Алёна. Социально-воспитательная работа с учащейся молодежью по месту проживания.

В статье идет речь о содержании социально-воспитательной работы с учащейся молодежью по месту её жительства, а также о досуговой деятельности и организации отдыха для молодежи. Автор доказывает, что сегодня большой процент учащейся молодежи бесполезно проводит свое свободное время, посещая ночные клубы и сидя у компьютера, поэтому для изменения данной ситуации необходима качественная организация социально-воспитательной работы по месту жительства.

Ключевые слова:

социально-воспитательная работа, досуг, клубы по месту жительства, внешкольное образование.

Resume:

Bal' Aliona. Socio-educational work with the students' youth within their residence.

The article tells us about socio-educational work with the students' youth within their place of residence. It offers information about the leisure and different types of leisure organization for the students' youth. Today the great percent of students' youth spend their free time without any use, visiting night clubs and sitting on-line. Thus, in order to make the situation better, social pedagogues should organize their high-quality socio-educational work within the place of residence.

Key words:

socio-educational work, leisure, clubs within the place of residence, extra-curricular education.

Постановка проблеми. Усі сфери нашого суспільства пронизує глибока моральна криза. Духовно-моральний розвиток особистості опинився під загрозою. Сьогодні в Україні немає ефективної виховної ідеології, яка змогла б зупинити хвилю аморальності та дієво впливати на виховання молодого покоління. Суспільні перетворення, що відбуваються в Україні внаслідок соціально-економічних змін, потребують перегляду багатьох педагогічних орієнтирів. Трансформаційні процеси охоплюють усі підсистеми суспільства, зокрема й систему соціально-педагогічної діяльності. Саме тому в сучасному педагогічному просторі особливої значущості набуває проблема виховання ініціативної, творчої особистості, з високим рівнем сформованості тих якостей, які сприяють її успішній соціалізації.

У таких соціальних умовах, звичайно, працювати складно, але якщо педагог за покликанням серця прийшов до школи й до кінця відданий улюбленій справі, то він прагне віднайти ті шляхи, які сприятимуть розв'язанню зазначених вище проблем.

Одним з аспектів соціально-виховної роботи з учнівською молоддю за місцем проживання, який ми розглянемо в цій статті, є організація дозвілєвої діяльності учнів у позакласний час. Тож однією зі сфер життєдіяльності школярів, де найбільш яскраво виявляються наслідки цих

трансформацій, як зазначалося вище, є саме дозвілля як природна потреба, можливість розвитку соціальної активності й творчого потенціалу особистості.

Однак лише педагогічно організоване дозвілля, орієнтоване на врахування можливостей, інтересів, нахилів, психофізичних особливостей, стану здоров'я дитини, буде сприяти подоланню бездоглядності, зменшенню кількості правопорушень; активізації особистісного потенціалу, розвитку здібностей до прийняття і реалізації власних рішень, підвищенню комунікативної компетентності дітей і підлітків. У зв'язку з цим активізувалися наукові пошуки вдосконалення організації дозвілля в умовах функціонування сучасних позашкільних закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях останніх років порушуються проблеми організації дозвілля дітей і підлітків (М. Аріарський, Л. Балясна, В. Білоконь, В. Бочелюк, І. Гутник, В. Кірсанов, Н. Максютин, Г. Науменко та ін.); розглядаються теоретико-методологічні засади культурно-дозвілєвої діяльності (Т. Бакланов, В. Кірсанов, М. Поплавський та ін.); формування духовності особистості у процесі раціонально організованого дозвілля (А. Воловик, В. Воловик, Ю. Жданович, В. Завацький, В. Кірсанов, В. Лупійчук, А. Цюс, К. Чорна та ін.). Науковці відводять

дозвіллю провідну роль у становленні й розвитку особистості, засвоєнню нею культурних і духовних цінностей, формуванню моральних якостей тощо. Серед інтегрованих педагогічних ідей, які стали основою розробленої нами концепції системи виховної роботи, зазначимо такі: гуманний підхід до дітей Я. Коменського, виховання через середовище В. Сухомлинського, технологія колективної творчої діяльності І. Іванова, виховання людини в людині В. Караковського. Дозвіллеві сфері на сучасному етапі належить важливе місце.

Формулювання цілей статті. Метою статті є систематизація теоретичних ідей і узагальнення досвіду соціально-виховної роботи з учнівською молоддю за місцем проживання. Провідними методами дослідження було обрано опис, аналіз, синтез.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дозвіллева діяльність може бути важливим підґрунтям для формування фундаментальних людських потреб. Саме в години дозвілля особистість набуває ціннісних орієнтацій, знань, досвіду, прилучається до системи нормативно-регулятивних настанов, що склалися в суспільстві. Сьогодні учнівська молодь організовує власне дозвілля без будь-якої користі для себе. Вона проводить свій вільний час на вулиці, у клубах, за грою в комп'ютерні ігри. Нині відсоток дітей і учнівської молоді, що задіяні в позашкільній діяльності, дуже невеликий.

У наш час зросла злочинність, наркоманія та алкоголізм, причинами чого може бути недостатній рівень виховання дітей батьками та школою, зміна моральних цінностей, а також вплив засобів масової інформації, через що докорінно змінюється свідомість дитини й першорядними для неї стають не участь у позакласній діяльності, не особистий розвиток, не самопізнання, а взагалі інші пріоритети. І нині це є серйозною проблемою.

Усе, назване вище, дає нам підстави стверджувати, що доцільною в цій ситуації, що склалася, є організація клубів за місцем проживання, діяльність яких охопила б усіх дітей мікрорайону в позашкільний час. Сьогодні серед позашкільних закладів клуби для учнівської молоді набувають особливої актуальності. Запит на них як на форму виховної роботи з учнівською молоддю зумовлюється як позитивними, так і негативними тенденціями розвитку суспільства.

Соціально-економічні перетворення в країні, впровадження демократичних ідей, увіходження до світової спільноти – усе це підвищує соціальний попит на неординарну творчу особистість, особистість високої духовної культури, освічену, з активною життєвою

позицією. Але разом із цим зміни, які відбуваються в нашому суспільстві, різко погіршили становище дітей у країні: поширилися факти бездуховності, соціальної незахищеності, спостерігається пропаганда насилля в засобах масової інформації, що спричиняє зростання правопорушень серед неповнолітніх, набуває загрозливих масштабів дитяча безпритульність, алкоголізм, наркоманія, зниження рівня загальної культури учнівської молоді [4, с. 19–22].

У сучасних умовах розвитку суспільства розкривається педагогічний феномен клубу – це можливість залучити учнівську молодь до цікавого спілкування, до творчої праці, улюбленого заняття за власним бажанням, захистити від вуличних негараздів, спрямувати простір дитячої енергії у плідне русло, забезпечити додаткову освіту. Провідним принципом організації роботи клубів для учнівської молоді за місцем проживання є добровільність об'єднань дітей за інтересами. Пріоритетне завдання клубної діяльності полягає у забезпеченні потреби особистості у творчій самореалізації та її інтелектуального, духовного і фізичного розвитку, підготовки до активної професійної та громадської діяльності вихованців.

Сучасні клуби як складники структури позашкільної освіти, поступово стають багатофункціональними центрами творчості вихованців. Клуби в мікрорайоні, забираючи підлітка з «вулиці», забезпечують потреби його особистості у творчій самореалізації, в інтелектуальному, духовному та фізичному розвитку.

Вони створюють умови щодо формування у дітей та молоді вмінь, навичок відповідно до їх інтересів, до професійної та громадської діяльності, сприяють організації змістовного та цікавого дозвілля тощо. Аналізуючи позакласну та позашкільну діяльність та залучення учнівської молоді до організації власного дозвілля, необхідно звернути безпосередню увагу на соціальну систему дозвіллевої діяльності.

Клуби для учнівської молоді водночас є малою групою, товариством однолітків, об'єднанням за інтересами; вони створюють найсприятливіші умови для спілкування, вияву творчої активності, соціалізації індивіда, сприяють «м'якому» входженню особистості через мікросоціум підлітків у клубному оточенні в макросоціум держави, суспільства.

Поглиблене осмислення проблеми організації клубів для учнівської молоді переконує нас у тому, що процес побудови життєдіяльності клубів за принципами демократизації, гуманізації потребує врахування

вітчизняних культурно-історичних, виховних традицій, педагогічного досвіду роботи клубів для дітей та підлітків. Вважаємо, що єдність історичного та сучасного підходів дасть змогу забезпечити оптимально високий рівень життєдіяльності клубів як соціальних осередків.

Клуби як форма організації життєдіяльності учнівської молоді є предметом уваги педагогів і психологів, які досліджують сутність та особливості організації духовного зростання особистості (І. Бех, Г. Загадарчук, І. Зязюн, О. Киричук, Б. Кобзар, Є. Помиткін, О. Сухомлинська, Т. Сушенко та інші) [2, с. 5–8].

Певну теоретичну основу для дослідження розвитку клубного руху в Україні становлять праці провідних українських учених, що досліджували розвиток педагогічної думки у країні (А. Бондар, М. Гриценко, М. Грищенко, О. Дзевєрін, І. Зайченко, М. Євтух, Є. Коваленко, Ф. Корольов, М. Левківський, Є. Мединський, Н. Побірченко, М. Стельмахович, Б. Ступарик, М. Ярмаченко, Г. Ясницький та інші).

Безпосередньо діяльність дитячих та юнацьких клубів як соціальних центрів спілкування, що сприяють формуванню активної життєвої позиції учнівської молоді, розглядалася в ряді кандидатських дисертацій: Н. Чаюн («Воспитание у старшеклассников непримиримости к чуждой социализму идеологии в деятельности школьных общественно-политических клубов» (1989)), Л. Каразян («Психолого-педагогические основы формирования у старших подростков готовности к самообразованию в условиях клубной деятельности» (1989)), Н. Пономарчук («Формирование активной жизненной позиции подростка в клубных объединениях по интересам» (1991)).

Як зазначалося вище, основними завданнями організації дозвілля учнів є :

- 1) забезпечення всебічного розвитку дитини, її особистісного зростання;
- 2) формування суспільно-громадського досвіду особистості;
- 3) розвиток, стимулювання та реалізація її духовного й творчого потенціалу;
- 4) створення системи пошуку, розвитку й підтримки юних талантів, обдарувань;
- 5) залучення до особистіснозначущих соціокультурних цінностей;
- 6) задоволення потреб у професійному самовизначенні;
- 7) забезпечення соціально-педагогічного захисту неповнолітніх та організація їх дозвілля;
- 8) розвиток психофізичних ресурсів, зміцнення здоров'я, підтримка високої працездатності;
- 9) виховання вольових якостей, формування активної життєвої позиції, здорового способу

життя засобами фізичної культури, спорту та просвітницької роботи.

Соціальний педагог, який працює у загальноосвітньому (позашкільному) навчальному чи дитячому оздоровчому закладі, організовуючи дозвілля учнівської молоді, має дотримуватися таких принципів:

- цілеспрямованості;
- урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей;
- урахування їх інтересів і потреб;
- природовідповідності;
- єдності виховання й самовиховання;
- єдності освіти та самоосвіти;
- соціалізації;
- культуровідповідності;
- добровільності;
- свободи вибору занять у вільний час;
- поєднання педагогічного керівництва з розвитком самостійності та ініціативи вихованців;
- постійний розвиток творчої активності;
- єдність педагогічних вимог;
- комплексний підхід;
- використання оптимальних методів і форм роботи ;
- наступність і систематичність у роботі з дітьми в години дозвілля.

Необхідно зауважити також, що виховання дітей у мікрорайоні потребує від соціального працівника поєднувати свої зусилля, спрямовані на розв'язання загальної проблеми виховання і захисту дітей, із працівниками школи, соціальними службами. Центром у цьому є дитина, особистість дитини, її сім'я, середовище однолітків. Адже поза школою, поза контролем сім'ї та школи дитина виявляє свої негативні риси, байдикує, встановлює зв'язки з неформальними, часто злочинними, угрупованнями.

Останнім часом в Україні з'явилися різнопланові дитячі й молодіжні клуби, активізувалися різноманітні форми роботи з дітьми, підлітками, молоддю. Проблеми, із якими стикається у своїй діяльності соціальний педагог у мікрорайоні, можна, на нашу думку, сформулювати так:

- 1) функціонування різнопланових дитячих і молодіжних клубів;
- 2) пошук нових форм і методів роботи за місцем проживання;
- 3) створення соціально-педагогічних умов для роботи з дітьми;
- 4) залучення дітей і молоді до дитячих клубів і формувань за місцем проживання;
- 5) організація взаємодії підлітків, що формуватиме потребу в саморозвитку, радість, змістовне дозвілля;
- 6) допомога сім'ї, у якій є проблеми.

Організовуючи дозвілля учнівської молоді за місцем проживання, можна використовувати такі форми, як:

- ігрові заняття;
- КВК;
- колективні творчі справи різного характеру;
- спортивні чи туристичні змагання;
- улаштування виставок чи ярмарків;
- екскурсії;
- ігрові програми;
- пошукові ігри на місцевості;
- туристичні походи та поїздки;
- дистанційні форми роботи;
- відвідування музеїв, парків тощо.

У різні історичні періоди форми організації соціально-виховної роботи з учнівською молоддю за місцем проживання були неоднаковими. Якщо аналізувати другу половину ХХ століття, необхідно наголосити на тому, що в державі була наявна певна партійна ідеологія, тому виховна робота була заідеологізованою. Позашкільна та позакласна робота мала вигляд всеохопної, комплексної системи. Вона передбачала роботу з дітьми, починаючи ще з дитячих садків. Це були піонерські, комсомольські організації, різноманітні секції та клуби. Зазначимо, що відвідування цих закладів було безкоштовним. Багато дітей у той час, на відміну від сучасного періоду, займалися позакласною діяльністю. Радянські часи характеризувалися широким розмахом піонерського руху.

Піонерська організація посідала центральне місце в радянському дитячому русі впродовж усього ХХ століття. Піонерські загони з'явилися в нашій державі на початку 20-х років ХХ століття. При їх створення використовувався досвід організацій для дітей робітників, позашкільних і творчих колективів дореволюційного та радянського часу, а також досвід скаутських організацій Росії.

Перші піонерські загони були сформовані в лютому 1922 року в Москві. Спочатку піонерські об'єднання функціонували як позашкільні організації – при клубах, на підприємствах, за місцем проживання. Вони активно долучалися до соціально значущої діяльності дорослих, брали участь у боротьбі з безпритульністю та неграмотністю, прищеплювали дітям культуру й мораль. Згодом піонерські організації стали складником структури школи [1, с. 8].

Сьогодні є різноманітні форми організації дозвілля. Одна з них – організація дозвіллевої діяльності в паркових закладах.

У ХХ столітті зарубіжні парки перетворюються на соціально-педагогічні комплекси, які надають населенню різноманітні дозвіллі послуги, пропонуючи відвідувачам

творчі заняття, гольф, теніс, велосипедні прогулянки, плавання, екскурсії, гральні майданчики для дітей. У парках створюються культурно-мистецькі клуби, групи здоров'я, що використовують різноманітні форми педагогіки дозвілля. Безумовно, на розвиток паркової справи вплинула Диснейвська концепція парку, що передбачає:

1) високу естетичність паркового середовища;

2) єдність усіх елементів паркової технології (природи, споруд, екскурсійних стежок, тематичних зон, дизайну) та підпорядкованість одній меті;

3) організацію дозвілля для сім'ї;

4) суворе дотримання правил, встановлених у парку;

5) поєднання різних видів і форм дозвіллевої діяльності.

Головною особливістю педагогіки дозвілля в тематичних парках є підпорядкування всіх складників парку одній конкретній меті. Зарубіжні педагоги та батьки стали ініціаторами використання «прогулянок на свіжому повітрі» як однієї з виховних технологій. Соціологічні служби парків систематично проводять дослідження, метою яких є глибоке вивчення дозвіллевих запитів відвідувачів парків, їх бажань і потреб, пов'язаних з оглядом природних та історичних місць.

Отже, сучасні парки мають такі завдання:

- естетичний розвиток особистості;
- екологічне виховання;
- формування ціннісно-орієнтаційної системи особистості

Дозвіллі екологічно орієнтовані проекти виконують навчальну, виховну, розвивальну функції. Їх досягнення передбачає використання різних форм педагогіки дозвілля:

- екологічні ігри;
- казки;
- вистави;
- лекції;
- екскурсії;
- музично-літературні композиції;
- народні свята, що спираються на сучасні традиції.

Парки вважаються найдоступнішими дозвіллевими закладами, які розраховані на людину будь-якого віку й соціального стану. Вони надають різноманітні культурно-просвітницькі, видовищні, спортивні, рекреаційні послуги [3, с. 39–42].

Іншою формою організації дозвілля учнівської молоді є скаутські організації. Дитячі й молодіжні об'єднання відіграють значну роль у процесі соціального становлення особистості, засвоєння нею соціальних нормативів поведінки. Педагогічний аналіз діяльності різних

соціальних груп та інститутів дав змогу визначити унікальні якості та роль дитячої громадської скаутської організації – одного з важливих чинників соціалізації сучасної учнівської молоді.

Перебування дитини в такому об'єднанні, набуття нею різноманітного досвіду, способів діяльності та статусу повноправного члена організації є ефективними інструментами її соціального становлення як члена суспільства, а також організації дитячого й молодіжного дозвілля.

Педагоги-дослідники, зокрема Л. В. Алієва, вважають, що скаутська організація є: 1) формою соціального становлення дітей, у якій інтегрується процес розвитку особистості, її навчання, виховання, соціалізації; 2) розумно й доцільно організованим дозвіллям дітей – середовищем їх життєдіяльності, в якому

реально можна проявити себе в різних статусах, ролях, повноваженнях; 3) засобом емоційно-морального розвитку в колі товаришів, однодумців; 4) світом гри, фантазії, свободи творчості, світом справжнього дитинства.

Висновки. Проаналізувавши загальний стан участі учнівської молоді в дозвіллевій діяльності, ми дійшли висновку, що на сучасному етапі розвитку нашої держави превалює високий рівень залучення дітей до безкорисних справ. У цьому процесі головним завданням педагогів є якісна та ефективна організація соціально-виховної роботи з учнівською молоддю за місцем проживання, якій сприяють різноманітні форми дозвіллевой діяльності учнів.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в аналізі соціально-виховної роботи з учнівською молоддю Півдня України в другій половині XX–на початку XXI століття.

Список використаних джерел

1. Бондарчук О. Піонерія сьогодні / О. Бондарчук // Шкільний світ. — 2003. — № 5. — С. 8.
2. Ковбасенко Л. Позашкільна освіта на початку XXI ст. / Л. Ковбасенко, Л. Павлова // Шкільний світ. — 2006. — № 40 (Жовтень). — С. 5—8.
3. Педагогічні засади дозвілля в паркових закладах: зарубіжний досвід // Рідна школа. — 2004. — № 12. — С. 39—42.
4. Соціальна система дозвілля школярів // Позакласний час. — 2011. — № 6. — С. 19—22.

References

1. Bondarchuk, O. (2003). *Pioneers today*. School world. 5. 8. [in Ukrainian].
2. Kolbasenko, L. (2006). *Extra-curricular education in the beginning of XXI century*. School world. 40. 5-8. [in Ukrainian].
3. *Pedagogical basis of leisure in the park institutions: foreign experience*. (2004). *Ridna shkola*. 12. 39-42. [in Ukrainian].
4. *Social system of pupils' leisure*. (2011). *Pozaklassny chas*. 6. 19-22. [in Ukrainian].

Рецензент: Москальова Л.Ю. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Баль Альона Михайлівна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Леніна, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна
doi:10.7905/нвмдпу.v0i11.774

Надійшла до редакції: 14.11.2013 р.

Прийнята до друку: 17.12.2013 р.